

Bo L Nilsson och Els-Mari Törnquist

Musik - ett estetiskt ämne i lärarutbildningen

Estetisk verksamhet får inte bli något som man bara talar om, något som gärna kan analyseras och placeras in i ett oklart kulturbegrepp. Musik, bild och form, film, rörelse och drama kan vara komplement till annan verksamhet men är också självständiga icke-verbala språk och uttrycksformer. Det skriver Bo Nilsson och Els-Mari Törnquist som båda undervisar i musik på lärarutbildningen och är doktorander i musikpedagogik.

De estetiska ämnena och kulturbegreppet utgör en viktig del i diskussionen om den nya lärarutbildningen. Lärarutbildningskommittén, LUK, menar i sammanfattningen till sitt slutbetänkande om en ny lärarutbildning att ”den estetiska kunskapen och kulturella uttrycksformer utgör ett angeläget kunskapsområde för alla lärare - oavsett ämne/ämnedområde eller skolform.” (s.11). Ett allmänt utbildningsområde föreslås omfatta 60 poäng och ge alla lärarstudenter möjlighet att ”bearbeta frågor som är angelägna för alla lärare” och ”ge alla lärare förutsättningar för att möta alla elever” (s. 18).

Också i de mer detaljerade delarna i LUK's förslag finns mycket positivt när det gäller synen på estetiska ämnens betydelse i lärande och utbildning. Vi ser det dock som viktigt att de estetiska ämnena tydligt framträder i den nya lärarutbildningen - och därmed också i skolan.

Estetisk verksamhet i praktisk handling

Skolan är en plats där det sjuder av verksamhet, där barn, ungdomar och vuxna utvecklas tillsammans i en ständigt pågående process. Skolan ”är inte bara en förberedelse för livet. Skolan är livet självt för de barn och ungdomar som går där varje dag i tolv år.” (SOU 1996: 22 s. 21). Det senare citatet går väl i linje med Jonas Frykman när han menar att reflexivitet snarare är ett resultat av att individen kan bemästra olika situationer

och inte ett resultat av att individen funderat eller reflekterat mycket. (Frykman, 1998).

Vi anser att kärnan i ett estetiskt kunskapsområde går förlorad om tonviken läggs på diskussioner *om* kultur, *om* estetisk verksamhet, *om* barnkultur, *om* tonårs- och ungdomskultur. I stället bör uppmärksamheten riktas mot *arbete med* kultur, *arbete med* estetisk verksamhet, pedagogiskt estetiskt *arbete med* barn och ungdomar. Skolan och lärarutbildningen får inte enbart bli en arena för analytiska och reflekterande diskussioner.

I en sådan process är lärarens praktiska kunskaper och färdigheter av stor betydelse för barns och ungdomars utveckling. Den aktuella diskussionen vittnar just om detta. I DN debatt lyfte Staffan Selander, Åsa Morberg och Göran Fransson, med hänvisning till Brock & Grady (1998) fram problematiken kring nyutexaminerade lärare och deras svårigheter ”att hantera klassrumssituationer... att kunna förhålla sig till elevernas spridning gällande färdigheter samt att kunna hantera den egna känslan av otillräcklighet” (DN debatt, 1999, 31/5). Detta uttrycker ett mycket konkret nu-perspektiv. Det är det läraren *gör* i skolan, i klassrummet tillsammans med eleverna dvs. verksamheten som är central i skolan i såväl praktisk som teoretisk kunskapsbildning.

När läraren möter barn och ungdomar i en konkret situation synliggörs många krav på lärarens kompetens. En del av dessa krav gäller kunskap och kännedom om barn- och ungdomskultur, men framför allt är det viktigt att läraren har kommunikativa färdigheter och kan använda dessa i mötet med barn och ungdomar. De estetiska ämnena är till sin karaktär inte bara uttrycksmedel eller språk utan innebär också läroprocesser där handling och aktivitet är centrala. Kompetens och kunnighet att undervisa i de estetiska uttrycksmedlen och att använda dem i den egna undervisningen skiljer sig kvalitativt från kompetensen att använda kulturanalytiska redskap.

Musiken som uttrycksmedel

Musikens roll har under senare år ökat betydligt inom många kunskapsområden. Exempel på detta är följande rubriker hämtade från Skola för bildning (1992): Musik

och media, Musik och språk, Musik och internationalisering, Musik och etik, Musik och kulturarv, Musik och individ (SOU 1992:94, s. 427-429).

Musikens integrationsmöjligheter och den breda syn på musik som bl.a utvecklats inom tema- och projektarbeten och i olika arbetsformer är ett uttryck för musikens kommunikativ, social och kulturella betydelse vilket inte får förväxlas med eller ersätta musiken som ett självständigt kunskapsämne i skolan (Törnquist, 1993, 1995). Kunskaper om musik som anknyter till andra skolämnena på olika sätt är inte detsamma som kunskaper i musik där erfarenheter av praktiskt musicerande i sång, spel och dans dvs. musikens kärna och väsen, ligger till grund för elevernas musikaliska kunskapsutveckling. I denna kärna utvecklas förvisso inte bara musikaliska färdigheter såsom förmågan att sjunga och spela. Att formulera och uttrycka sig musikaliskt är en del av personlighetsutvecklingen. Musiken är också ett viktigt kommunikationsmedel mellan människor och man kan säga att den musikaliska utvecklingen är beroende av sociala och kulturella sammanhang.

Bara se, inte röra?

Fyra f

Läroutbildningen bör betona alla de fyra kunskapsformerna: fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. De traditionella skolämnena har olika vägar att nå fram till målet att fullborda denna fyrklöver. Undervisning och utbildning i estetiska ämnen har en naturlig utgångspunkt i att via färdighet utveckla förståelse och förtrogenhet, inte bara för den egna aktiviteten, utan också i relation till annan verksamhet. I den estetiska verksamheten är det inte i första hand fakta i form av verbal information som utgör den huvudsakliga basen.

Detta får inte missförstås så att t.ex. musikämnet skulle vara teorilöst på något sätt. Den kunskap som barn och vuxna utvecklar genom att lära sig att utföra musik själv eller tillsammans med andra är i första hand inte av explicit verbalt slag, men den teoretiska bildningen i de estetiska ämnena kan inte stå för sig själv eller förstås utan den praktiska färdigheten. Tonårskultu-

ren är inte bara något som en lärare i musik läser om eller analyserar. Musiken är ett av de starkaste uttrycken för ungdomskulturen både till yta och substans och det är därför självklart att musikämnet har en central roll i förståelsen av denna. Redan från 3-5 årsåldern spelar barnen i sin vardag självständigt musik på bandspelare och CD (Nilsson, 1992).

Förmågan till reflektion dvs en djupare insikt och förståelse för musik föds genom en integration mellan den praktiska färdigheten och den teoretiska bildningen. Det krävs färdigheter och förståelse för att kunna tala om den estetik som är förenad med djup förtrogenhetskunskap kopplad till sinnliga upplevelser.

Att utbilda till en förståelse för den musikaliska kompetensens karaktär och kvalitet är ett viktigt mål för lärarutbildningen. Som verksam lärare är det viktigt att besitta en grundfärdighet i musik – och en mera fördjupad och specialiserad sådan om man väljer detta under sin grund- eller påbyggnadsutbildning.

Forskning om musik och barns utveckling

På senare tid har en mängd exempel i media talat om hur viktig musiken är för barns utveckling på en mängd olika plan. En rad studier visar hur musikaliskt lärande också får effekter på utommusikaliska områden. Flera av forskningsrapporterna har sammanfattats (1998) i debattskriften *the fourth "R"*, utgiven av en brittisk sammanslutning av tre organisationer; The National Music Council, The Music Education Council och The Music Industries Association. R-et står för Rhythm. Sammantaget hävdar olika forskare att barn genom att lära musik ökar sin förmåga inom en rad olika områden, t.ex. läsning, flytande tal i modersmål och främmande språk, matematik och naturvetenskap, inlärning, minneskapacitet och problemlösning.

Dessa färdigheter ger enligt *the fourth "R"* barnen fördelar senare i livet. Att inom pedagogiska och didaktiska verksamheter kritiskt granska sådan forskning kräver naturligtvis inte bara kulturanalytisk och allmänpedagogisk kompetens utan också musikalisk kompetens och praktisk erfarenhet av musikpedagogiskt arbete.

Det är naturligtvis positivt att forskningen kan visa på musikens effekter på det allmänna planet, men det är också viktigt att förstå att musikens värde inte visas genom att framkalla ökad inlärningsförmåga eller ökad förmåga att lösa problem. Att uttrycka sig med musik är existentiellt. Musikaliska aktiviteter är roliga och berikande för individen. En helhetssyn på musik måste omfatta såväl förståelse för individens inneboende behov av att utöva och uttrycka sig med musik, som kunskap om musikens funktioner i ett samhällsperspektiv.

Att musik är roligt visste redan de gamla kineserna. Därför är det naturligt att tecknet för musik också fått betydelsen glädje.

De nordiska musikpedagogiska forskarna Bertil Sundin (1963, 1995), Jon-Roar Bjørkvold (1980, 1992) och Göran Folkestad (1996) har i sina arbeten visat hur barns och ungdomars musikskapande utgör en viktig del i deras utveckling.

I en pågående studie av musikaliskt skapande i årskurs 5 och 7, visar Törnquist att skapandet inte är en mekanisk aktivitet utan en nyckel till kunskap om sig själv och förståelse för den egna läroprocessen.

Utvecklingsarbete och forskning om musikskapande med dator och synthesizer på Lärarutbildningen i Malmö antyder att de processer som startar också vid vuxnas musikskapande är viktiga för det musikaliska lärandet. (Nilsson, 1997, 1998). I en kommande avhandling beskriver Nilsson hur barn i årskurs 2 tar tillvara möjligheterna hos synthesizer och dator som redskap och utvecklar egna, nya strategier för sitt musikskapande (Nilsson, 1999).

Just musikskapande var enligt den Nationella utvärderingen i musik (1989, 1992) ett eftersatt område och är i dag ett angeläget kunskapsmål, vilket ställer ytterligare krav på kunnighet och kompetens hos läraren.

Teknikens utveckling har gjort det möjligt att i högre grad tillgodose barns och ungdomars intresse i detta avseende.

Nationella utvärderingen i musik

Musiken var ett av modellämnena vid den nationella utvärderingen och utvärderades både 1989 och 1992. Materialet finns redovisat i flera av Skolverkets rapporter (1993, 1994). En mera utförlig analys finns i projektledaren Ralf Sandbergs avhandling (1996) *Musikundervisningens yttre villkor och inre liv*. Intressant är att notera att nästan all (88%) musikundervisning på lågstadiet bedrevs av klasslärarutbildade lärare.

Sandberg visar att lärarna i Nationella utvärderingen på låg- och mellanstadiet företräder vad han kallar en *kommunikativ syn* på musik. Att främja elevernas personliga och sociala utveckling tillsammans med musikalisk kommunikation och upplevelse hålls av det stora flertalet lärare före traderandet av bestående värden och ideal och inlärandet av musikaliska kunskaper. Lärarens kompetens att använda musiken för att stärka och utveckla identitet, självkänsla och samarbetsförmåga är viktig för alla barn och särskilt för barn med behov av särskilt stöd i klassen och inom specialundervisning.

Lärarna i årskurs 2 och 5 fick svara på frågan om vilka faktorer de ansåg hindrade deras möjligheter att ge en musikundervisning enligt den dåvarande läroplanen (Lgr 80). Bristande tillgång på fortbildning angavs vara orsak i mycket hög grad eller hög grad av 82% av lärarna i årskurs 5. Den egna utbildningen anges som orsak av 69%. Motsvarande siffror för klasslärarna i årskurs 2 är 65% respektive 59%.

Ett estetiskt utbildningsområde

Det finns en mängd argument för att utveckla ett estetiskt utbildningsområde. Ett starkt skäl är att skapa bredd och mångfald i lärarutbildning och skola där det finns ett stort intresse för forskning och kunskapsutveckling i de estetiska ämnena med didaktisk inriktning. Mediasamhället med sitt stora utbud av ljud och bilder

kräver en höjd estetisk kompetens hos den professionella läraren.

Det är också viktigt att möta en i forskningssammanhang pågående metod- och presentationsutveckling där det icke-verbala språket får allt större betydelse. Inte minst blir detta viktigt när en påbyggnad för magister- och forskarutbildning med estetisk inriktning startas. Det estetiska uttrycket och konsten att uttrycka sig är inte två skilda saker. Det vetenskapliga skrivandet förändras genom nya former för en mer levande berättarteknik (Kvale, 1994). Kvale citerar Eisner:

Historier och berättelser uttömmar på intet sätt de former under vilka utbildningens processer i och utanför skolan kan studeras eller beskrivas. Film, video, de många möjligheter som datorer ger, och även den poetiska formade berättelsen väntar i kulisserna. Jag tror inte att vi behöver vänta så länge innan de kallas fram på scenen. (Kvale, 1994. S.8)

Det estetiska språket är ingen ytlig dekoration. De verbala och icke verbala språken framstår som oskiljaktiga, inte bara i förmedlingens ögonblick utan också för att kunna studera och förstå det som sker i olika läroprocesser (Törnquist, 1998). Vi kan se möjligheten att beskriva och gestalta musikalisk upplevelse och kommunikation med musikens egna uttrycksmedel. Berättartekniken lyfter från papprets förmedlingsteknik med text och bild till en flerdimensionell, flerstämmig värld med utrymme för musikens unika ljudande väsen.

Musiken och de estetiska ämnena i ett allmänt utbildningsområde

Läroplanen har som en viktig uppgift att se till att grundutbildningen för alla innehåller musik så att de kan använda musiken som uttrycksmedel i sin undervisning, förstå elevernas musikkultur och delta i samtalet om musiken som kulturyttring. Många lärarstudenter har inte mer underbyggnad i musik än vad som ryms i Lgr 80 eller LPO 94, eftersom musik är ett obligatoriskt ämne enbart i grundskolan. Detta utgör en väsentlig skillnad jämfört med t.ex. svenska, matematik eller engelska. Det är viktigt att komma ihåg att cirka nio tion-

delar av all musikundervisning de första 6 åren i grundskolan kommer att utföras av lärare från lärarutbildningarna i landet.

Att erövra den kompetens som krävs för att undervisa i musik i grundskolan blir en uppgift för den lärare som väljer musik som basämne eller sidoämne i den nya lärarutbildningen.

I uppnåendemålen för musik i årskurs 5 ingår bland annat att sjunga flerstämmig sång, att spela instrument, att ha kunskap om både den egna och andra kulturers musik m.m. Den lärare som skall undervisa barnen och ungdomarna i skolan måste rimligtvis själv ges möjlighet att i sin lärarutbildning utveckla och fördjupa sina kunskaper i musik från grundskolan.

Möjligheten till en sådan utveckling menar vi finns i att musiken och övriga estetiska ämnen bildar ett eget estetiskt utbildningsområde och att de självständigt ingår i det allmänna utbildningsområdet.

Referenser

- Bjørkvold, J-R. (1991). *Den musiska människan*. Stockholm: Runa Förlag. (Norska originalet 1989).
- Folkestad, G. (1996). *Computer Based Creative Music Making - Young People's Music in the Digital Age*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborg Studies in Educational Sciences.
- Frykman, J. (1998). *Ljusnande framtid. Skola. Social mobilitet och kulturell identitet*. Lund: Historiska media.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Musik. Huvudrapport. (1993). Nationella utvärderingen av grundskolan. Våren 1989. Skolverkets rapport nr 23.
- Musik. Åk 2 och 5. Musikämnets villkor och möjligheter. (1994). Nationella utvärderingen av grundskolan. Våren 1992. Skolverkets rapport nr 64.
- Nilsson, B. (1992). *Musikvardag på Ladugårdsmarken*. 40p-uppsats i musikpedagogik. Malmö: Musikhögskolan i Malmö.

- Nilsson, B. (1997). Musikaliskt skapande med datorn som verktyg. *Forum för debatt och information, 2*. Malmö: Lärarhögskolan i Malmö.
- Nilsson, B. (1998). On Teaching Music with the Computer. *School and Society. Rapporter om utbildning: 4*. Malmö: Lärarhögskolan i Malmö.
- Nilsson, B. (1999). *Barn skapar musik med dator och synt till ett konstverk av Kandinsky*. Paper presenterat vid konferens om teoribildning inom fenomenografi och "situated learning". Nordiskt nätverk för musikpedagogisk forskning.
- Sandberg, R. (1996). Musikundervisningens *yttre villkor och inre liv, kap 2*. Stockholm: HLS Förlag
- Sundin, B. (1963). *Barns musikaliska skapande*. Doktorsavhandling. Stockholm: Liber.
- The fourth "R"*. (1998). England: The Campaign for Music in the Curriculum.
- Törnquist, E. (1993). *Musik i åldersblandad klass?*. Utvecklingsarbete 92/93 Malmö: Lärarhögskolan i Malmö
- Törnquist, E. (1995). *Musikämnet i åldersblandad klass*. 60p-uppsats i musikpedagogik. Malmö: Musikhögskolan i Malmö.
- Törnquist, E. (1998). *Språket och skrivandet*. Examinationsarbete i kvalitativa forskningsmetoder. Forskarutbildningen i musikpedagogik. Musikhögskolan i Malmö.

Bo Nilsson och Els-Marie Törnqvist är musiklärare på lärarutbildningen och doktorander på musikhögskolan.

